

TÜRKİYE'DEKİ ANAAKIM TELEVİZYON KANALLARINDA EDITORYAL BAĞIMSIZLIK – PROFESYONELLİK İDEOLOJİSİ İLİŞKİSİ¹

Deniz Tansel İLİC²

ÖZET

Bu çalışma, medya çalışmalarında editoryal bağımsızlık iddiası ile profesyonellik ideolojisinin ilişkisini ele almaktadır. Çalışmanın temel iddiası, bireysel müdahaleyi öngören editoryal bağımsızlık yaklaşımının, pratikte sorunlu olduğudur. Haber üretim süreci, yapısal olarak belirlenmektedir; bu nedenle doğrudan müdahalenin olmadığı durumlarda bile bağımsızlığa alan kalmamaktadır. Sansasyonellik, reyting ve reklam beklentisi, habercilerin rutinleri, haberciliğin profesyonellik ideolojisi gibi yapısal belirleyenler, haber üretim sürecinde, belli bir özerklik alanının oluşmasına imkân tanımamaktadır. Haber üretiminin yapılaşmasında etkili olan profesyonellik ideolojisi üzerinden bağımsızlığın engellendiğini ortaya koymak, bu çalışmanın amaçlarından biridir. Türkiye’de editoryal bağımsızlık ve profesyonellik ideolojisi ilişkisine değinen başka bir çalışma olmaması, bu makaleyi değerli kılmaktadır. Çalışmanın saha araştırması, İstanbul’da, Fox TV, TGRT Haber, Kanal D, TV8 ve STV Haber’de yapılan katılımlı gözlemlere ve görüşmelere dayandırılmıştır. Bu çalışma, Türkiye’deki anaakım televizyon haberciliğinde, muhabirlerin, kendilerini tarafsız meslek erbapları olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Profesyonellik ideolojisi, haberciliğin içeriğinden arındırılmasına ve biçimselleşmesine neden olmaktadır. Akredite kaynakları, yöneticiler tarafından belirlenmekte, marjinal haber kaynakları seçim sürecinin dışında bırakılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Editoryal Bağımsızlık, Profesyonellik İdeolojisi, Akredite Kaynak Bağımlılığı, Haber Üretim Süreci

THE RELATIONSHIP BETWEEN EDITORIAL INDEPENDENCE AND THE IDEOLOGY OF PROFESSIONALISM IN TURKISH MAINSTREAM BROADCASTING

ABSTRACT

This study discusses the relationship between editorial independence and the ideology of professionalism. The main claim of this study is that the editorial independence which foresees personal intervention is problematic. The newsmaking process is determined structurally; for that reason, there is no place for independence, even if there is no direct intervention. The structural determinants, such as sensationalism, rating and advertising expectations, the routines of journalists, the ideology of professionalism don't allow the constitution of the autonomy field. The main aim of this study is to reveal how independence is prevented by the ideology of professionalism. The fact that there is no other study that focuses on the relationship between editorial independence and the ideology of professionalism makes this paper valuable. The field research of this

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yaptığım Habercilikte Editoryal Bağımsızlık Sorunu: Türkiye’deki Anaakım Televizyon Kanalları Üzerine Bir İnceleme başlıklı doktora tezine dayanmaktadır.

² Arş. Gör. Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi, deniztansel@gmail.com

study is based on the participant observations and interviews in Fox TV, TGRT Haber, Kanal D, TV8 and STV Haber in İstanbul. This study reveals that in Turkish mainstream broadcasting, the journalists consider themselves to be objective experts. The ideology of professionalism causes the news journalism to be purified from the political context. The news sources are dependent on the managers' choices and the marginal news sources are excluded from the selection process.

Keywords: Editorial Independence, The Ideology of Professionalism, News Source Dependency, Newsmaking Process

Giriş

Egemen kuramın iddialarından editoryal bağımsızlık, profesyonel ve bağımsız bir gazeteci tasvirini içermektedir. Haber üretim sürecinde, medya sahiplerinin müdahalesinin olmadığını ve kararların profesyonel gazeteciler tarafından alındığı savını savunmaktadır.

Bu çalışmanın temel iddiası, editoryal bağımsızlık yaklaşımının sorunlu olduğudur. Haber üretim süreci, sansasyonel haber değerleri, habercilerin gündelik rutinleri, muhabirliğin profesyonellik ideolojisi, reklam ve reyting beklentisi gibi unsurlar çerçevesinde yapısal olarak belirlenmektedir. Bu gibi yapısal belirleyenler, haber üretim sürecinde, belli bir özerklik alanının oluşmasına imkân tanımamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, editoryal bağımsızlığın tanımı ve tarihsel gelişimi ele alınmış; kavramın, profesyonellik ideolojisi ile ilişkisi irdelenmiştir. İkinci bölümde ise, Türkiye'de anaakim televizyon haberciliğinde, editoryal bağımsızlık ve haber üretiminin yapısal bir belirleyeni olan profesyonellik ideolojisinin varlık koşullarına ilişkin saha araştırmasının çözümlenmesine yer verilmiştir. Profesyonellik ideolojisinin bir yapısal belirleyen olarak haber üretim sürecindeki etkisi, Türkiye'deki anaakim televizyon haberciliği üzerinden test edilmiştir.

1. Editoryal Bağımsızlığın Tanımı ve Gelişimi

1.1 Editoryal Bağımsızlığın Tanımı

Egemen kuramın iddialarından editoryal bağımsızlık, “patronuna ve devlete karşı bağımsız gazeteci efsanesi”ne (Kaya, 2008: 304) dayanmakta ve editörlerin, medya sahibinin müdahalesinden özgür bir şekilde, yayına ilişkin karar almaları

anlamına gelmektedir. Bu iddia, medya sahibinin, haber merkezine / mutfağa “adım atmaması” ilkesini içermektedir:

Editorial bağımsızlık denildiğinde anlaşılan, patronun genel yayın politikasını saptaması, ticari hedefleri ve temel mali konuları belirlemesi, ama yayının günlük akışına müdahale etmemesidir. Bu anlayışa göre günlük yayın akışına karar yetkisinin meslek mensuplarına; işi en iyi yapacağı varsayılan gerçek erbabına, yani gazetecilere ait olması gerekmektedir (Kaya, 2008: 305).

Editorial bağımsızlık ve denetim, bu fikrin içerdiği gibi basitçe, sahiplerin editorial kararlara müdahale etmelerine veya anahtar personeli işten çıkarmalarına eşdeğer değildir. Daha yapısal ve karmaşık bir durum söz konusudur (Golding ve Murdock'tan aktaran Adaklı, 2006: 45). Bruce Hanlin de, editorial bağımsızlık iddiasının, esasen pay edici denetimine ilişkin konuları kapsamadığını, üslup ve içerik gibi, operasyonel / işlemsel denetim boyutunda işlediğini iddia etmektedir:

Gazete sahipleri her zaman, ayrıntılarda farklılıklar olsa bile genel siyasalarını paylaşan, en azından kabul eden bir editörle anlaşarak kendi konumlarını sağlama almaya çalışırlar. İdeal olarak editörün görevi de, bu genel siyasanın takip edilmesini temin etmektir. Bu arada gazetecilerden kendi ilkeleriyle ve gerçekler hakkında bildikleriyle çelişkiye düşecek şeyler yazmalarını istememesi gerekir. Uygulamada 'editorial bağımsızlık' genellikle patron tarafından belirlenen siyasi düzen veya temel meseleler hakkında stratejik kararlar alma konusuyla değil; günlük üslup, içerik ve editorial bütçe konularıyla sınırlıdır (1998: 66).

1.2 Editorial Bağımsızlık Kavramının Gelişimi

Editorial bağımsızlık iddiası, basın özgürlüğü savının, “ihtiyaçları karşılayamaz” hale gelmesi sonucunda yaygınlık kazanmıştır. Editorial bağımsızlık iddiasından önce, medya endüstrisinde yaygın olan basın özgürlüğü savı, devlete karşı kendini koruyabilen, gazeteci medya sahibi tasarımını içermekteydi. 20. yüzyıla kadar, egemen kuram³, basın özgürlüğünü, devlet müdahalesinden bağımsız olmakla

³ Etimolojik kökenini, “özgür” anlamına gelen, *liber* kelimesinden alan, liberal kuram; kendisini, “özgürlükçü” kelimesiyle tanımlamakta; serbest girişim, ifade özgürlüğü, oy kullanma ve mülk edinme hakkı gibi çeşitli anahtar kavramları, toplumsal yaşama davet etmeyi amaçlamaktadır (www.etymonline.com). Özetle, liberal kuram, kendini haklar ve özgürlükler üzerinden sunmaktadır. Liberalizmin, özgürlük ve hak çerçevesinin bir yansıması da, ifade özgürlüğüdür. İfade özgürlüğünün gazetelerle buluşması sonucunda, basın özgürlüğü kavramı doğmuştur. Basın özgürlüğü de bu bağlamda, “tüm insanlık için evrensel bir özgürlük gibi sunulmaktadır” (Taş, 2012: 26).

eş anlamlı tutuyordu. Dolayısıyla özgür basın, gazete sahibinin, devletten bağımsız olması anlamına geliyordu:

19. yüzyıl sonlarına kadar yayın organlarının (gazetelerin) devlete (iktidara) karşı bağımsızlığı, basının özgür olmasının olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilirdi. Basının büyük sermaye yatırımları için çekici olmaya başlamasından sonra, 20. yüzyıla birlikte, özgürlüğün bir de sermayeye karşı korunmasının gerektiği öğrenildi. Böyle olmakla beraber, gazetenin sahibi aynı zamanda yayının da yönetmeni olduğundan, günümüzdeki anlamıyla bir 'editorial bağımsızlık' sorunu yoktu. Gazete sahibi gazetecilik mesleğini fiilen yapar olmaktan çıktığında ise, durum değişti (Kaya, 2008: 305).

Yeni mülkiyet yapılanması, medyanın özgürlüğüne ve bağımsızlığına ilişkin soruların uyanmasına neden olmuştur. Ancak, ticarileşmenin etkisiyle medya kuruluşlarının bir meşruiyet sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, medya, devlet müdahalesine muhtaç hale gelmiştir. Devlet müdahalesi de, liberal kuramın çerçevesine uymadığı için; çözüm olarak, medyanın kendi kendini denetlediği, yeni bir haber endüstrisi tasarımı bulunmuştur. Bu tasarımın temel dayanak noktaları da, etik ve profesyonellik ideolojisidir (Taş, 2010):

Bu nokta oldukça kritiktir, çünkü yüzyıllar boyu özgürlük talebini söylemsel olarak devletin bilgi üzerindeki iktidarına karşı bir mücadele içinde kurgulayan basın, kendi içindeki iktidar mücadelesinin sonucunda bu kez açıkça devletin müdahalesine muhtaç görünmektedir. 1947 ve 1981 arasında İngiltere'deki üç basın komisyonu ve Amerika'daki Hutchins Komisyonu (1947) bu sahnenin devamı olacaktır. Ayrıca radyo ve televizyonun yeni iletişim araçları olarak ortaya çıkması da medya düzenlemesi fikrini güncel hale getirmiştir. Ancak basının doğrudan devlet düzenlemesine konu olması, basının kamusal meşruiyetinin ve dördüncü güç paradigmasına yaslanan ideolojik temelin sarsılması anlamına geleceği için kabul edilemezdir. Tam da bu nedenle gazetecilik etiği kodları, profesyonelleşme ve objektiflik doktrinine dayalı habercilik üzerindeki şiddetli vurgu, basının kendi kendini denetleyebileceğini söyleyerek hükümetleri ve toplumu ikna etmek için tasarlanmış yanıtlar olarak ortaya çıkmıştır (Taş, 2010: 15-16).

Taş, editoryal bağımsızlık miti ile etik arasındaki ilişkiyi netleştirdikten sonra; liberal kuramın yeni kalkanının, on dokuzuncu yüzyılın sonunda, editoryal bağımsızlık iddiası haline geldiğinin altını çizer⁴:

On dokuzuncu yüzyılın sonuna geldiğinde gazetecilik pratiğinin bundan sonra izleyeceği yol kesinleşmiş gibi görünmektedir. Haber üretimi editoryal bağımsızlığa ve haber yazımında olguların rehberliğinde empirist bir tutuma doğru evrilmiştir (Taş, 2010: 13).

Özetle, sermaye yapısındaki dönüşüm, basın sadece devletten korunmasının yeterli olmadığını; bizzat medya sahibinin bir kontrol mercii olabileceğini ortaya koymuştur. Mülkiyetin yoğunlaşması, reklam gelirlerinin gazeteciliğe içkin olması gibi unsurların sonucunda; basın özgürlüğü, mülk sahibinin bağımsızlığı olmaktan çıkmıştır. Bağımsızlığın öznesi, gazeteci haline gelmiştir. Medya kuruluşunun ticari fonksiyonlarından kaynaklanan özgürlük sorunları nedeniyle, etik kavramı ve editoryal bağımsızlık tezi geliştirilmiştir.

Editoryal bağımsızlık, olgusal haber yazımı, profesyonel ve objektif gazeteci gibi icatlarla basın, meşruiyet krizini aşmaya çalışmıştır. Böylelikle, haber üretimi, dışsallığından ve toplumsal bağlamından koparılmış ve gazetecinin vicdanına⁵ indirgenmiştir. Oysa muhabir, haber üretim sürecinde, “bireysel vicdanıyla baş başa olmaktan oldukça uzaktır” (Adaklı, 2010a: 61). Editoryal bağımsızlık iddiasının, üretim ilişkileriyle olan bağlantısı sökülüp atılarak; kavram gazeteciliğin içsel süreçlerine indirgenmiştir. Ancak haber üretimi, yalnızca gazeteci aktörün eylemleri sonucunda şekillenen bir süreç değildir:

Editoryal bağımsızlıkla ilgili düzenlemeler aslında gazeteciliğin kendi içsel değerlerini ve hedeflerini onaylayan editörün yargılarını yansıtır. Bu yüzden de, editoryal bağımsızlığın yer aldığı bir özgür basın tanımlaması mülkiyet haklarına değil, gazeteciliğin içsel gereklerine sesleniyor demektir (O’Neil, 1995: 34).

⁴ Graham Murdock, basın özgürlüğü kavramındaki bu dönüşümün, gazete üretiminin, teknolojik ve işlemsel açıdan daha sofistike hale gelmesiyle birlikte, endüstriye giriş ücretlerinin artması ve küçük şirketlerin, alan dışı kalıp yerini büyük zincirlere bırakmasıyla ilişkilendirmektedir. Böylece, devlet müdahalesi ile ilişkilendirilen ifade ve basın özgürlüğü, sahiplerden korunmak şeklinde genişlemiştir (Murdock, 1990: 1).

⁵ Örneğin, gazeteci Umur Talu, BİA kapsamında yaptığı röportajda, özgürlüğü, vicdan, akıl, tercihler, mücadele ve direnme gücü üzerinden tanımlamaktadır (Talu, 2009: 44).

1.3 Editoryal Bağımsızlık ve Profesyonellik İdeolojisi Bağlantısı

Editoryal bağımsızlık çerçevesinde ortaya çıkan bu içsel değerler, kavramın etikle olan ilişkisini oluşturmaktadır. Bu nedenlerle, editoryal bağımsızlık tezi, etik, meslek ideolojisi, basın özgürlüğü gibi çeşitli kavramlarla bağlantılıdır. Editoryal bağımsızlık kavramı aracılığıyla, haber üretimi gibi, doğrudan topluma ilişkin bir konu, sanki yalnızca profesyonel, tarafsız ve etik kodlara bağlı, özerk gazeteci ile ilgili bireysel bir meseleymiş gibi ele alınır. Bu iddiada, söz konusu gazeteci “bireyin”⁶, içinde faaliyet gösterdiği, toplumsal ve tarihsel çerçeve hiç hesaba katılmaz⁷.

Editoryal bağımsızlık kavramının köklerini, yöneticiler üzerinden şekli bulan, profesyonellik ideolojisinde aramak gerekmektedir. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'na (GUMG) göre, profesyonellik, kadınları ve erkekleri, televizyon muhabirlerine dönüştüren süreçtir (1980: 11). Haberci, profesyonel ideolojisi olan medya seçkinidir; haberciliğin kurallarını içselleştirir. Profesyonelleşme, habercinin, haberci olmayandan kendini ayırması; kendini, üstün bir konumdaymış gibi kutsamasıdır. “Profesyonellik”, medya çalışanlarının “statü elde etmek ve bazı şeyleri kendilerinden başka kimsenin bilemeyeceğini ve yapamayacağını belirtmek istediklerinde” (Burton, 1995: 72) kullandıkları bir sözcük haline gelmiştir. Gazetecilerin, diğer profesyonellerden farklı olarak, belli bir diplomaya, lisansa sahip olmalarının zorunlu olmamasına karşın; “profesyonel” kavramı, habercileri ifade etmede yerindedir (Coleman ve May, 2004: 276).

⁶ Liberal bireycilik anlayışındaki, rasyonel ve ussal birey tasarımı yerine, eleştirel kuramda, yapısal konumu ile şekillenen özne fikri benimsenir. Eleştirel yaklaşımda, ussal insan algısının yerini, kültürel toplumsal ve tarihsel konum içinde belirlenmiş, bir özne düşüncesi almıştır. “Böylece liberal bireycilik anlayışından ayrılır, söylemler ve dil içinde oluşan özne anlayışına ulaşırız” (İnal, 1995: 115).

⁷ Bu nedenle, editoryal bağımsızlık gibi iddiaları tam olarak kavrayabilmek için, “haberciliği tarihsel ve kültürel bağlamda ele almak gerekir” (Wahl-Jorgensen ve Ianitzsch, 2009: 14). Kitle iletişimi, ancak tarihsel ve ekonomik bağlamda anlaşılabilir (Murdock ve Golding, 1974: 232).

Gazetecinin profesyonellik ideolojisinin⁸ temelinde; tarafsızlık, yansızlık, olgusallık ve dengelilik durmaktadır (Taş, 2010: 15). Bu iddialar, “gazeteciliği profesyonel bir uğraş olarak meşrulaştıran idealler”dir (İnal, 1993: 157).

Profesyonellik ideolojisi, habercide, editoryal bağımsızlık yanılması yaratmaktadır. Muhabir, böylece, kendini tarafsız, nesnel, profesyonel, dengeli addetmektedir. Mark Deuze'a göre, habercilikteki belli orandaki evrensel benzerlikler, paylaşılmış bir profesyonellik ideolojisine işaret eder. Profesyonellik ideolojisinin işlevi, haber işçilerinin, toplumdaki konumlarını meşrulaştırmalarını sağlamaktır (Deuze, 2005: 446). Muhabirler, -kendilerini, çalıştıkları kurumların ideolojilerinin ötesinde olacak şekilde- gazetecilik mesleğinin profesyonelliği üzerinden tanımlarlar.

“Çoğulcu yaklaşımda gazeteciler nesnellik ve özerklik normlarına uyan profesyoneller olarak görülür” (Tılıç, 1998: 54). Bu çerçevede, özgürce eyleyen medya çalışanı tablosu, editoryal bağımsızlık iddiasının da temelini oluşturur. Gazetecilerin, nesnel ve özerk olduğu ön kabulü, onları profesyoneller olarak değerlendirmek anlamına gelmektedir. “Basın mesleğinde çalışanları ‘gerçeğe’ (doğruya) ulaşma yetisine sahip profesyoneller olarak görme alışkanlığı” doğrudan, egemen kuramın özgür medya savı ile ilişkilidir (İnal, 1993: 156).

“19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan ve toplumsal sorumluluk kuramıyla güç kazanan, gazeteciliğin dördüncü güç paradigmasına dayalı profesyonel bir meslek olarak tanımlanma çabası, eleştirel yaklaşımın argümanlarını destekler niteliktedir” (Taş, 2012: 118). Bu bağlamda, profesyonellik ideolojisi ve etik, sermayenin sınırlamalarına karşı, kendini koruyan bağımsız gazeteci tasarımı; dolayısıyla editoryal bağımsızlık iddiasını içermektedir. Bu bakış, medyanın dördüncü özerk güç, çalışanların ise bağımsız aktörler olduğunu varsaymaktadır.

Adaklı, bağımsız gazeteci mitinin ardında, tarihsel olarak yapılaşmış, profesyonellik ideolojisi ile bezenmiş gazetecinin durduğunu ifade eder. Üç yüzyıllık profesyonellik ideolojisi, muhabirin, doğrudan bir müdahaleye maruz kalmadan, kendi kendini denetlemesine sebep olur. Haber metni ve akredite kaynakları ile olan

⁸ Mark Deuze ise, profesyonelliğin tanımlayıcılarını, kamu hizmeti, objektiflik, özerklik, anındalık ve etik olarak sıralamaktadır (Deuze, 2005: 446-447).

ilişkilerin de, tarihsel olarak yapılaştığını hatırlatan yazar (Adaklı, 2010a: 87); editoryal bağımsızlık tezinin, liberal bir mit olduğunu ortaya koymuştur:

Oysa kapitalist üretim tarzı içerisinde bu şekilde tanımlanan bir bağımsızlık, aktif rıza üretimi için yararlı bir mittir. Gazetecinin haberi yazarken baş başa kaldığı sorun, devletin, büyük sermayenin ya da patronun doğrudan müdahalesi değildir. Ancak meseleyi “dışarıdan, doğrudan müdahale” gibi sunmak, doğrudan müdahalenin gözetmediği her yerde ‘gazeteci bağımsızlığından’, ‘objektif’, ‘tarafsız’ haberden bahsetme ve çoğu kez manipülasyonu gizleme, örtbas etme imkânı sağlar (Adaklı, 2010a: 80-81).

Özgürce eyleyen aktör resminin, habercilik alanındaki karşılığı, özerk muhabirdir. Gerçekten de, toplumdaki diğer çıkar gruplarının etkisinde kalmayan medya çalışanı, anaakım yaklaşımlar için temel bir belirleyendir. Bu bağlamda, “özgür ve bağımsız birey iddiasında olan liberal kuramın özerklik iddiası vardır” (Curran, 2005: 378)⁹. Stuart Hall’ün, Amerikan dar görüşlülüğü ve demokratik seçkincilikle ilişkilendirdiği, çoğulculuğun ideolojik perspektifi (Hall, 1999) ile özerklik arasında temel bir bağlantı vardır. Bu nedenle, “çoğulcu yaklaşım, medyanın özerkliğine aşırı önem verir” (Curran, 2005: 397).

Medya sahibinin, üretim sürecine “karışmamasında” etkili olan temel unsur, alanın, profesyonel kişilere bırakılmış olduğu iddiasıdır. Bu noktada, etik ve profesyonellik iddiası, müdahalenin gizlenmesinde ve sahibin mutfığa girerek; doğrudan denetlemek zahmetinden kurtulmasında, önemli rol oynamaktadır. Editoryal bağımsızlık iddiasının temelinde duran profesyonellik ideolojisi, gazetecinin akredite kaynaklarıyla ilişkisine bağlıdır. İktidarın söylemlerini taşıyan haber kaynaklarına olan yakınlığı, muhabirin, ilişkileri bozmaktan kaçınmasına ve hiçbir müdahaleye gerek kalmadan, editoryal bağımsızlığından vazgeçmesine neden olmaktadır:

Gazeteciliği ‘profesyonel’ bir uğraş olarak tanımlayan bu kriterler, aynı zamanda haberde görüşlerine sıklıkla yer verilen kaynak kişi ve kurumların (ki bunların arasında hükümetin önde gelen kişileri, çeşitli kurumların üst düzey kişi ve sözcülerini,

⁹ Liberal / çoğulcu toplum modeli, özerk medya çalışanına ek olarak, “sınırlı etkiler paradigmasını, özerk medya profesyoneli ve aktif izleyici fikrini temel alır” (Kaya, 2008: 59). Bu üç unsur, liberal kuramın medya tasavvurunun belirleyenleridir ve iletişim sürecini, toplumsal bağlamından ve dolaylılama mekanizmalarından kopararak basitleştirir.

örgütlenmiş baskı gruplarını ve 'uzman' olarak tanımlanan kişileri sayabiliriz), durum tanımlarının düzenli biçimde haberlere girmesi ve sonuçta bu kişi ve kurumların söylemlerinin inanırlığının haber metinleri içinde yeniden kurulmasına yol açar (İnal, 1993: 157).

Haber kaynakları ile olan bu ilişkiler, dil içerisinde tekrar kurulmaktadır. Dolayısıyla, muhabir, tek başına haberini yazdığı anda bile, editoryal bağımsızlığa sahip değildir. Haber yazımının kodladığı kuralları aşmak, muhabir için mümkün olmamaktadır. "Sözcükler, gazetecilerin kaynaklardan bağımsız, bütünüyle özerk bir konum içinde olayı çerçevelemek üzere seçtikleri sözcükler değildir" (İnal, 1995: 114). Bu bağlamda, editoryal bağımsızlık konusunda, yalnızca üretim ilişkileri değil; profesyonellik ideolojileri de belirleyici olmaktadır.

1.4 Editoryal Bağımsızlık ve Yeni Yöneticilerin Konumu

Profesyonellik ideolojisi çerçevesinde, yöneticilerin konumu da, editoryal bağımsızlık sorunu için önem taşımaktadır. Eric Klinenberg'in de belirttiği gibi, gazetecilik alanında, yönetsel ve editoryal işlemler arasındaki efsanevi ayrımın çökmesi, medya endüstrisinin yeni resminin belirleyenlerinden biridir (Klinenberg, 2005: 50)¹⁰. "Artık haber ile işletme ve reklam birimlerinin birbiri içine daha fazla geçtiği bir döneme girilmiştir" (Adaklı, 2010b: 89-90). Mülkiyet yapısındaki dönüşümün sonucunda, haber merkezlerinde, editoryal yönetim ile işletme yönetimi ayrımı ortadan kalkmıştır (Kaya, 2008: 285). Yazı işleri ile ticari fonksiyonlar iç içe geçmiştir. Yöneticiler, sadece, haber üretim sürecinin, içerik açısından belirlenmesinde yer almakla kalmayarak; işletme fonksiyonlarına içkin hale gelmiştir. Böylece, aslında, gazeteci kökenli olan haber yöneticileri, idari ve ticari faaliyetlerle doğrudan bağlantılı bir konuma geçmiştir. İşbölümündeki bu yeni yapılanma, medya yöneticileri üzerinden, yeni bir görev dağılımının oluşmasına

¹⁰ Eric Klinenberg, Metro News kod adını verdiği bir haber kuruluşunda katılımlı gözlem yapmıştır. Klinenberg, bu kuruluşta, dijital çağda, haber üretimi sürecini; yakınsama rejimleri ile yeni yönetsel stratejilerinin haber içeriğini ve habercilik işini nasıl etkilediğini irdelemiştir. Çalışmasında, 1970'lerden sonra, endüstriye hâkim olan bazı gelişmeleri; aile şirketlerinin ortadan kalkması, konglomeralaşmanın artması, yeni üretim koşullarından şikâyet eden gazetecilerin meşruiyetinin sıkıntıya girmesi, bu bağlamda, yıldız muhabirlerin doğuşu ve muhabirler arasındaki uçurumun derinleşmesi olarak sıralamaktadır (Klinenberg, 2005).

sebebiyet vermekte; bu durum, üst düzey çalışanları, şirket sahibi ile haber üreticisi özelliklerini bir arada taşıyan, yeni bir konuma yerleştirmektedir.

İletişim alanındaki egemen kurama göre, medya örgütleri, devletten, siyasal partilerden ve baskı gruplarından bağımsız bir yönetici elitin elindedir. Bu tanım, editoryal bağımsızlık için önem taşıyan, “çıkarcı grupları, özerk medya, bağımsız yönetici elit ve medya profesyoneli olan gazeteci” gibi temel izlekleri barındırmaktadır. Bu resmin temel figürleri, toplumdaki diğer çıkar gruplarının etkisinde kalmayan medya, özgürce içerik üreten haberciler ve bu içerikleri özgürce müzakere eden izleyicilerdir. Bu durumda, artık, haber üretim sürecinde, farklı kontrol aşamaları söz konusudur. Sahiplik ve yöneticilik fonksiyonlarının ayrılması, kontrolün sanki genel yayın yönetmenleri, üst düzey editörler ve son aşamada da, muhabirin kendisindeymiş gibi görünmesine neden olmaktadır. Oysa haber üretim süreci, hâlâ sahipler tarafından denetlenmektedir.

Editoryal bağımsızlık meselesi, değişen sahiplik yapısı ve mülkiyet ile kontrolün ayrılması ile ilişkilidir. Bunun sonucu olarak, “yönetici ekip, sahiplerden çok daha fazla ön plana çıkmaktadır” (Adaklı, 2006: 74). Yönetici ekibin, sahiplerden daha fazla görünür olması; denetim merkezinin değiştiği anlamına gelmemektedir. Haber üretiminde asıl kontrol mercii, medya kuruluşunun sahibidir. “Marx, bu ayrışma sırasında profesyonel yöneticilerin yükselişini, kontrol merciiinin değişimi olarak değil, endüstriyel emeğin bölünmesinde ileri bir aşama olarak kaydetmiştir” (aktaran Adaklı, 2006: 74). Bu durum, işbölümü ve buna bağlı olarak oluşan, denetim süreçlerinin karmaşıklaşması anlamına gelmektedir.

Egemen kuramın, mülkiyet-kontrol ilişkisi yerine önerdiği denklem, yönetici-kontrol ilişkisidir. Buna göre, kontrol, mülk sahibinin değil; yetenekleri sayesinde, yönetici koltuğunu “hak etmiş” yöneticinin elindedir. Bu kişiler, sıradan insanlardan üstün niteliklerle, özellikle de yönetme becerisiyle donatılmış seçkinlerdir. Vilfred Pareto ve Gaetano Mosca'nın seçkin teorileri, Adolf Berle ve Gardiner Means, Ralf Dahrendorf ve James Burnham'ın yazdıklarıyla güçlenmiştir. Dahrendorf, *Endüstriyel Toplumlarda Sınıf ve Sınıf Çatışması* adlı kitabının temelini, Karl Marx'ın sınıf analizini eleştirerek kurmuştur (Dahrendorf, 1959), Berle ve Means ise, üretim araçlarının sahipliği ile kontrolünün birbirinden ayrıldığı, yeni bir devrim

tanımlamıştır (Berle ve Means, 1968: xlii). Yeni yönetici elitler ve “yeni prensler” öneren bu görüşler, medya kuramları için de son derece önemlidir. Çünkü bu görüşler, medyada gücün, sahiplerinin değil; yöneticilerin elinde olduğunu iddia eder:

Bu varsayım 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşen gelişmelere dayandırılmaktadır. Şirketler artık iyice büyüdüğü ve sermaye hisse senetleri satışı yoluyla dağıldığı için kapitalist mülkiyetin doğası değişmiştir. Bu yüzden işletmelerde asıl güç sahipleri mülk sahipleri değil, yeni bir sınıf olan menajerlerdir. Berle ve Means (1968) bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan profesyonel yöneticileri yeni prensler olarak tanımlar ve iktidarı mülk sahiplerinin sağladığı araçlarla yeni prenslerin kullandıklarını ileri sürer. Bu yaklaşıma en önemli katkıyı yapan çalışma James Burnham'ın *Yönetimsel Devrim (The Managerial Revolution-1960)* kitabıdır. Burnham, gerek devlet, gerekse işletmeler düzeyinde profesyonel yöneticilerin gücünün son derece arttığını ileri sürer (Tılıç, 1998: 41-42).

Yöneticinin sınıfsal konumunun, diğer habercilerden farklı olması ve mesleğinin, gazetecilik olmaktan çıkması; yönetici devrimini sınanmaya değer kılar. Çünkü özlü bir anlatımla, yöneticiler aynı zamanda sahiptir; yönetici-sahip sınıfları kopuk değildir ve yönetici de üst sınıftandır (Adaklı, 2006: 67). Yönetici devrimi, medya endüstrilerinde, sahiplik ile kontrolü birbirinden ayırmıştır (Golding ve Murdock, 1979: 20). Böylece, sahiplik ile yöneticilik arasındaki çizgi belirsizleşmiştir (Grattan, 1998: 4). Medyanın yeni prensleri ise, genel yayın yönetmenleri, üst düzey yöneticilerdir. Ancak egemen kuram, bu “prenslerin”, medya sahipleriyle olan ilişkilerini ve ait oldukları sınıfsal yapıyı göz önüne almamıştır. Aynı zamanda, araçsalcı bir şekilde, bütün kurumsal yapılanmayı, sadece yönetici elitler üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, bu yaklaşım, odağı, mülkiyetten, bilgi ve uzmanlığa kaydırmaktadır (Murdock, 1977: 11). Mülkiyeti ve üretim ilişkilerini yok sayarak; haber üretiminde, bilgi ve uzmanlığın altını çizmek, seçkin kuramları ile paralellik içermektedir. Bu kuramlar, üretim süreçlerinde, sermaye ve mülkiyetin temel belirleyen olduğunu görmezden gelerek, yönetim fonksiyonlarını ön plana çıkarırlar. Bu haliyle, editoryal bağımsızlık iddiası da, bir seçkin kuramıdır.

Egemen kuram, yöneticilerin ön plana çıkması ve sahipliğin gizlenmesi nedeniyle, medyada, doğrudan müdahalenin olmadığı durumlarda, özgürlükten söz edilebileceğini savunmaktadır. Adaklı, egemen kuramın bu iddiasına karşı çıkar. Medyada, özellikle, sahiplik boyutunda gerçekleşen müdahalelerin¹¹, hiçbir zaman doğrudan olmadığını hatırlatır. Bu bakış, sahibin müdahalesini yok sayan ve dolaylı müdahaleyi gözden kaçıran editoryal bağımsızlık iddiasının da merkezinde durmaktadır:

Ancak sahipler, bu tür doğrudan müdahaleler olmasa da gazeteciliği kontrol eden en önemli kaynağın, yani mülkiyet ilişkilerinin tam ortasında yer aldıkları için yapısal bir sınırlılığı temsil ederler. Doğrudan müdahalenin olmadığı yerde basın özgürlüğünü varsaymak, liberal bakış açısının bir ürünüdür (Adaklı, 2010a: 66).

Adaklı, müdahale merci olarak, yöneticilerin atanmasına da itiraz eder. Yöneticiliğin, artık sahipliğe içkin hale geldiğini ve sermayenin bir fonksiyonu olarak işlev gördüğünü hatırlatır. Ayrıca, yöneticiliğin, hiçbir zaman mülkiyet yapısından ve üretim ilişkilerinden kaynaklanan tahsis kontrol gücünü elinde tutamayacağını kaydeder. Bu yaklaşım, editoryal bağımsızlık iddiası için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü, editoryal bağımsızlık, yöneticinin ve muhabirin sahiplik yapısından özgür bir şekilde, haber yazım sürecinde aktif olacağını iddia etmektedir:

Dev iletişim ve medya şirketlerinin sahiplerden daha çok (CEO'ları¹²) yine medya içeriklerinde boy göstermektedir. Bu tip yöneticileri medya endüstrisi bağlamında düşündüğümüzde karşımıza, operasyonel ve tahsisata ilişkin kontrol birimlerinin son derece sıkı biçime birbirlerinin içine girmiş olduğu bir şirket yapısı çıkmaktadır. Bu yapı içerisinde medya yöneticisi, mesleki ilke ya da kaygılarla hareket eden ücretli profesyonel değil, kâr maksimizasyonunda doğrudan çıkarı bulunan bir sermaye bileşenidir (Adaklı, 2010a: 71).

Bu durum, mülk sahibinin, yönetim işlerini, gazetecilik kökenli, bir genel yayın yönetmenine aktarmasını ve yeni bir yönetici tipinin oluşmasını, beraberinde getirir. Yeni yapıda, çoğu zaman, kontrolün kaynağı, yönetici gibi görünür; bu yolla, üretim ilişkilerinin, kontrol üzerindeki belirleyiciliği ve medya sahipliği görünmez

¹¹ Gazeteci üzerindeki sınırlılıklar, cinayet, yasal sınırlılıklar, reklamcılık, sahipler, polis, gizli devlet olarak sıralanabilir (Keeble'den aktaran Adaklı, 2010a: 62-69).

¹² Türkçeye, icra kurulu başkanı veya genel müdür olarak taşınan, *chief executive producer* kavramının, haber merkezlerindeki karşılığı, haberin hem mali özelliklerinden, hem de editoryal içeriğinden sorumlu olan genel yayın yönetmenidir.

kılır. Ancak, bu yönetici, iddia edildiği gibi, kontrolün sahibi değildir ve gazetecilik vasıflarını, işletmeci kimliği için feda eder.

Yöneticinin, şirketteki sınıfsal konumu ve statüsü de değiştirilmiştir. Medyada, hisseden pay verilmesi yoluyla, gazeteci-işadamları üretilmiş; böylece, müdahalenin, doğrudan, patrondan gelmesine yönelik ihtiyaç ortadan kalkmıştır (Kaya, 2008: 308). Yöneticinin şirketin hissedarı haline getirilmesiyle ve özellikle alt düzeylerde çalışan muhabirlere göre, çok yüksek maaş almasıyla, diğer gazetecilerle aynı sınıftan olması engellenmiştir. Böylece yönetici, kendini sahiple aynı safta; meslektaşlarını ise, karşısında hissetmeye başlamış, mesleğinin gereklerine yabancılaşmıştır (O'Neil'den aktaran Tılıç, 1998: 243).

2. Saha Araştırması: Türkiye'de Anaakim Televizyonlarda Haber Üretim Süreci

2.1. Yöntem

Bu çalışmanın, saha araştırması, İstanbul'da Fox TV, TGRT Haber, Kanal D, TV8 ve STV Haber'de yapılan katılımlı gözlemlere ve görüşmelere dayandırılmıştır. Eğlence kanallarından Fox TV, Amerikan sermayesine dayandığı; Kanal D, çok reyting aldığı ve kurumsallaşmış bir yapı içerisinde işlediği; TV8 ise, butik bir televizyon kanalı olduğu için seçilmiştir. TGRT Haber, bir haber kanalının rutinlerini izlemeye olanak sağlayan yapısı nedeniyle; STV Haber ise, muhafazakâr eğiliminden dolayı tercih edilmiştir.

Çalışmanın saha araştırması için gerekli izinleri almak, zorlu bir süreç olmuştur. Türkiye'de, televizyon kanallarında, katılımlı gözlem yapma konusunda yöneticilerden izin almak kolay değildir. Yöneticileri, editoryal bağımsızlığın yapısal belirleyeni gibi bir konuda, katılımlı gözlem yapmaya ikna etmek, çok uzun bir çalışmanın sonunda gerçekleşmiştir. Araştırmacı, gerekli izinleri aldıktan sonra, genel yayın yönetmenlerinin uygun gördüğü bir çalışanın yanına yerleştirilmiştir. Böylece, haber üretim süreci, farklı konumlardan gözlemlenmiştir. Süreç, Fox TV ve Kanal D'de muhabirlerin; TGRT Haber'de istihbarat şefinin; TV8'de genel yayın yönetmeninin asistanının; STV Haber'de ise yurt haber editörünün bulunduğu

konumdan izlenmiştir. Sürekli notlar tutulmuş; haber üretiminin yapısal unsurlarının bir izleği çıkarılmıştır.

Saha araştırmasında, profesyonellik ideolojisinin temel bir gereği olarak, akredite haber kaynakları ile olan ilişkilerin, haber üretim sürecini nasıl bir yapılaşma içerisine yerleştirdiği bulgulanmaya çalışılmıştır. Kendilerini profesyoneller olarak konumlayan habercilerin, akredite kaynaklarının seçiminde ne ölçüde özgür oldukları; marjinal kaynaklara hangi oranda başvurabildikleri gibi sorular yanıtlanmıştır. Araştırmada, Türkiye'de, habercilik endüstrisinin temel aktörlerinin, hemen hemen hepsine ilişkin veri üretilmeye çalışılmıştır. Hem eğlence televizyonları, hem de haber kanalları gözlemlenmiştir. Söz konusu kanallar, farklı ideolojilerden beslenmekte; ancak, haberciliğin ortak yapısal kurallarına da tabi olmaktadır. Bu bağlamda, ideolojik ayrımları da kapsayacak şekilde, haber endüstrisi ele alınmaya çalışılmış; kanallar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler saptanmıştır.

Bu çalışmada, Fox TV, TGRT Haber, Kanal D, STV Haber ve TV8'deki gündelik rutinlerden yola çıkarak, Türkiye'deki anaakim televizyonlarda, profesyonellik ideolojisinin, haber üretim sürecini ne ölçüde belirlediği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu kanallarda profesyonellik ideolojisinin, üretim süreci üzerindeki yapısal belirlenimi özetlenmiştir.

2.2. Bulgular: Türkiye'de Haber Üretim Sürecinin Yapısal Unsuru olarak Profesyonellik İdeolojisi

Yapılan saha araştırmasından anlaşıldığı üzere, Türkiye'de, profesyonellik ideolojisi ve nesnellik adı altında, kanaat gazeteciliği ve politiklik dışlanmaktadır. Profesyonellik ve nesnellik, "dedi-dedi" şeklindeki aktarmalı / rapor etmeli habercilik, politik meselelere temas etmemeyi beraberinde getirmektedir.

Haberciliğin, akredite kaynaklarına dayanması gereken bir iş olarak kurgulanması, onun profesyonel bir meslek tasarımı içinde yer alması ile ilişkilidir. Akredite haber kaynaklarına dayanarak haber yapınca; muhabir, ideolojik yönelimlerinden uzaklaşmış gibi görünmektedir. Bu durumda, akredite kaynağının, öznel değerlere sahip olmadığı farz edilir. Haberci sadece akredite kaynaktan aldığı

bilgileri aktaran, teknik bir iş yapan, bir profesyonel olarak sunulur. Bu şekilde, haberin fikirsel, politik yanı gizlenir; habercilik biçimsel bir işe indirgenir. Profesyonelleşme, niteliğin, hız ve rekabet uğruna hiçe sayıldığı, bir emek sürecini içerir. Akreditasyona sıklıkla başvurulmasının bir nedeni de, var olan kaynaklara danışmanın, yeni kaynaklar aramaktan daha kolay olmasıdır.

Kanalların ortak haber değerlerine sahip olması, üretim sürecinin özdeş kuralları olduğunu ve yapısal olarak belirlendiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de, anaakim televizyon kanallarında, yer alan politika haberlerinde, kanallar çoğunlukla aynı kişiyi, aynı sözcüklerle ön plana çıkarmakta; aynı görsel ve işitsel unsurları kullanmaktadır. Haberın yerleşik sunum ve seçim değerleri vardır. Bunlar, bazı konuları kapsam dışında bırakır. Bu, stratejik bir tercihtir. Haber değerlerini bilmek, haberciliğin, profesyonellik ideolojisinin önemli bir parçasıdır.

Türkiye'de, anaakim televizyon haberciliğinde, profesyonelleşmenin tezahürlerinden biri, içerikten arındırmak ve biçime makyaj yapmaktır. Bu süreçte, haberci, ekranı bir vitrin olarak görmeyi öğrenir. Gerçekten de, haber merkezlerinde, politik sorunlar yerine, ekrana yansıyan, biçimsel öğeler önemsenmektedir. Örneğin, NTV'de, yönetmenin ekranı dört parçaya bölmesi gibi, biçime ilişkin bir unsur, TGRT Haber'de Genel Yayın Yönetmeni tarafından, önemli bir tartışma konusu olarak görülmüştür. Kanallarda, önemsizi ve biçimseli ön plana çıkararak, toplumsal ve politik olanı ikinci plana atan, bir atmosfer hüküm sürmektedir. Muhabir, biçimsel konuları umursamakta; vitrinin biçimsel özelliklerine bakılmakta, içerik ikinci plana atılmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen habercilerin, tarafsızlık iddiasına ilişkin özalıkları, belli bir tutarlılık içermemektedir. Bazı haberciler, kendi değerlerinden ve akreditenin değerlerinden, bağımsız bir gerçeklik olduğuna inanmaktadır. Muhabirlerin, objektif olduğuna inanmalarının nedeni, profesyonellik ideolojisidir. Doğrudan ideolojik yayın yapan kanallar bile, yansız haber yaptığını iddia etmektedir. Oysa, haberdeki ileti dolayımlanmış, yeniden üretilmiş gerçekliktir.

Üretim sürecinde belli eğilimler, tercihler ve yapısal özellikler, kısa zamanda doğallaşmakta, olağanlaşmakta ve görünmez hale gelmektedir. Haberci, kendini bir

uzman olarak tanımlamakta ve haberci olmayanlardan farklı bir konuma yerleştirmektedir.

Profesyonellik ve gerçekliği olduğu gibi sunma iddiası, habercinin bir aktarıcı olduğu duruma denk gelmektedir. Haberci, akredite kaynağını ve bakış açısını belirledikten sonra bir konum aldığı için, aktarıcı habercilik mümkün değildir. Özetle, profesyonellik, bir haber manipülatörü olmak anlamına gelmektedir. Haberci, aktarıcı pozisyonunda kaldığı durumlarda bile, profesyonelliğinin arkasına sığınarak, haberi manipüle etmek zorunda kalan biridir.

Profesyonellik, haberciyi, bir “meslek erbabı”na dönüştürmektedir. Bu durum, muhabirin, politik duruşunu bırakmasına ve yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu, haberciyi, herhangi bir kanalda çalışabilecek biri haline getirmektedir. Örneğin, araştırmanın yapıldığı dönemde, TGRT Haber’de Ekonomi Editörü olarak işe başlayan haberci, geçmişte farklı ideolojilerdeki televizyonlarda çalışmıştır¹³. Çoğu zaman, muhalifliği ile tanınan haberciler bile, maddi varoluş koşullarını gerçekleştirmek için duruşundan feragat edebilmektedir. Örneğin, 28 Şubat 2013 tarihinde, İstanbul Ayazağa’daki CNBC-e¹⁴ haber merkezinde yapılan görüşmede, Haber Müdürü, sol tandanslı bir kişi olmasına karşın, kira giderlerini ödeyebilmek için, görüşünün dışındaki haberleri yapmak zorunda olduğunu söylemiştir. Profesyonellik, bu şekliyle, ideolojik eğilimleri yok saymayı içermektedir. Ancak, katılımlı gözlem yapılan kanallardan, STV Haber, ideolojik ayrımı nedeniyle, kategori dışında bırakılmalıdır.

Profesyonellik, habercinin kendini, mesleği üzerinden üstün ve farklı bir konuma yerleştirmesini içermektedir. 14 Mart 2013 tarihinde görüşme yapılan¹⁵ TV8 İstihbarat Şefi, haberin güvenilirliği konusunda, muhabirini referans aldıklarını belirtmektedir. Buna göre, haberciler, büyük oranda birbirini tanımakta; muhabirin ismini bilmedikleri durumlarda ise, haberin yazılış tarzından, doğru olup olmadığını

¹³ Editör, Kanal B, Kanal 24, ATV ve A Haber’de görev yapmıştır.

¹⁴ CNBC-e’de, yaklaşık 10 muhabir, 10 editör çalışmaktadır. Bu 20 kişilik editöryal kadronun üzerinde, istihbarat şefi, haber müdürü, haber koordinatörü ve genel yayın yönetmeni bulunmaktadır.

¹⁵ Söz konusu görüşme, istihbarat şefinin odasında gerçekleştirilmiştir. TV8’de, istihbarat şefi için özel olarak ayrılmış bir oda vardır. Şaşırtıcı bir şekilde, hiyerarşik olarak daha üst konumda bulunan haber müdürü içinse böyle bir özel mekân ayrılmamıştır.

anlamaktadır. Şef, bu aşamada, habercileri, diğer insanlardan ayırmakta; üstün bir konuma yerleştirmekte; “biz sıradan insanlar gibi değiliz. Bizde habercilik içgüdüğü vardır” demektedir. Bu haliyle, haberci, bir profesyonel olarak, diğer mesleki gruplardan ayrıştırılmaktadır¹⁶.

Profesyonelleşmenin önemli bir basamağı, akredite haber kaynağı bağımlılığıdır¹⁷. Yapısal-sınai üretimin, temel yapısal belirleyenlerinden biri, az zamanda, çok ürün üretmektir. Bu nedenle, hızlı olabilmek için, rutin haberlere ve akrediteye, dolayısıyla, iktidar odaklarına¹⁸ başvurmak gerekmektedir. Üç yüz yıllık profesyonellik ideolojisi, akreditenin söylemini yeniden üretmeye dayalıdır. Muhabir, akreditenin, dolayısıyla iktidarın durum tanımlarını bilir; en önemli açıklamaları, gündemin sıcak konularını takip eder ve akreditenin durum tanımlarını yeniden üretir¹⁹.

Ancak, Türkiye'deki anaakim televizyonlarda, muhabirler, akredite kaynaklarını seçerken özgür değildir. Bazen yöneticiler, muhabire, hangi akredite kaynağına danışacağını / hangisine danışmayacağını bile açıkça söyleyebilmektedir.

¹⁶ Nurcan Akad'ın şu sözleri, gazetecilerin, profesyoneller olarak kendilerini, diğer uzamsal noktalardan, nasıl ayırt ettiğine bir örnek sunmaktadır: “Reflekslerimizin, merakımızın, ilgimizin her zaman ayakta olması gerekiyor. Bizi tapu idaresindeki memurlardan, iyi bankacılardan, iyi yöneticilerden, herhangi bir kimseden ayıran şey, gazetecilik mesleğini benimsemiş olanların hayata, dünyaya, olan bitene karşı sonsuz bir merak içinde olması, ilgili olması, şüpheli olması, kuşkucu olması, gördüğü her şeye inanmayıp araştırmak istemesi” (Akad, 2009: 264). Ancak, bazı haberciler, kendini, diğer insanlardan farklı bir profesyonel olarak konumlandırmanın getireceği olumsuzluklardan haberdardır. Örneğin, İpek Çalışlar, gazeteci adaylarını, profesyonellik ideolojisine karşı uyarmaktadır: “Profesyonel ideoloji bir noktadan sonra, gazeteci kimliği ile bütünleştiği için haber açısından sağlıklı sonuçlar doğuruyor” (Çalışlar, 2009: 297).

¹⁷ Adaklı'nın da belirttiği gibi, akreditasyon, bir kontrol aracına dönüşebilmektedir (Adaklı, 2010a: 64). “Gerçekliği” belirleyen unsurlardan biri, kaynağın güvenilirliğidir. Bu, muhabirin zihninde, bilginin sahiciliğini / otantikliğini artırır. Profesyonelliğin miras alınmış bilgeliği, habercileri, belli kaynaklara karşı eleştirel olmaktan uzak tutmaktadır (GUMG, 1980: 18).

¹⁸ “Her şeyden önce, haber, kaynağına bağımlı bir metindir; ‘akredite’ iktidar, bilginin kontrolünde de söz sahibi olmaktadır” (Adaklı, 2010a: 87).

¹⁹ Ayşe İnal, iktidarın durum tanımlarının, habere yerleştirilmesi sürecini, şu şekilde açıklamaktadır: “Basın bu çerçeveleri oluştururken çoğunlukla haber kaynaklarının durum tanımlarına dayanıyor. Bu çerçeveler bir kez kurulunca daha sonra ortaya çıkan benzer olaylara da dayanıyor. Bu tarz bir haberciliğin nasıl gelişip yerleştiğini anlamak için öncelikle gazetecilerin günlük pratiklerine ve profesyonellik ideolojilerine bakmak gerekli. Diğer yandan, medyanın ekonomi politikası, bize, üretim pratiklerindeki yapılanmayı içine yerleştirebileceğimiz geniş haritayı sunuyor. Çerçevelerin oluştuğu bağlam bu saydığımız unsurlar; bunların kurulduğu yer ise haberin dili ve söylemi” (İnal, 1995: 112).

Örneğin, 13 Mart 2013 tarihinde yapılan sabah toplantısında, Kanal D Haber Müdürü, muhabirin başvuracağı akrediteye karışmıştır. Söz konusu haber, politik içeriğe sahip olmayan, bir yaşam haberi olmasına karşın; müdür, toplantı sırasında, muhabire, doğrudan, hangi akreditasyona başvurması gerektiğini söylemiştir.

Bir televizyon kanalının haber kaynakları, haber ajansları, gazeteler, kanala gelen istihbaratlar (halktan gelen şikâyet telefonları), akredite kaynaklarından (bakanlıklar, dernekler, kuruluşların önceden belli olan, planlı ve rutin gündemleri) kanala gelen e-postalar, fakslar, araştırmacı gazetecilik sonucunda belli kaynaklardan ulaşılan bilgiler ve habercilerin kendi bilgi birikimi sonucunda yakaladığı çelişkiler, önerdiği haberlerdir. Özellikle eğlence kanalları, gazeteleri, doğal haber kaynağı olarak kullanılmaktadır. TGRT Haber ve STV Haber, haber kanalı oldukları için, akredite kaynağı olarak, gazeteleri, eğlence kanallarına göre daha az kullanılmaktadır. Buralarda, temel akredite haber kaynakları, ajanstan gelen gündem içerikleridir. Gazeteye ek olarak, daha hızlı işleyen internet gazeteleri de, akredite kaynağı olarak görev görmektedir. Akredite kaynakları ile doğrudan konuşmak yerine, internet, gazete ve ajans dolayımı ile haber almak daha yaygın kullanılan bir yöntemdir.

Akreditasyona başvurma açısından ise, haber kanalları ve eğlence kanalları arasında belirgin bir fark yoktur. Gözlem yapılan süreçte, TV8 ve Kanal D'deki, birkaç istisnai örnek dışında, televizyon kanallarında, muhabirlerin sürekli danıştığı akredite kaynaklarından yoksunlaştıkları görülmüştür. Politik haber yapılmadığı ve sansasyonel haberlerin en üst düzeye ulaştığı, Fox TV'de, temel akredite haber kaynaklarını, felakete uğrayan mağdurlar oluşturmaktadır. Yaşam haberlerinde, akredite kaynağı, avukatlar, profesyoneller, fakir aileler olabilmekte ve bu koşullarda halka mikrofona uzatılabilmektedir. Ancak, politik haberlerde, kimse halka soru sormamaktadır. Akredite kaynaklarına başvurma, daha çok politik haberlerin yoğunlukla yapıldığı, Ankara'da şubelerinde gerçekleştirilmektedir.

Araştırma yapılan süre içerisinde, gözlemlenen televizyon kanallarında, İmralı Tutanakları'nın içerikleri ve bunların basına sızması²⁰ konusunda hiç haber

²⁰ İmralı Tutanakları, 28 Şubat 2013 tarihinde, Milliyet gazetesi muhabiri, Namık Durukan tarafından basına taşınmıştır. Bu önemli gelişme, araştırmanın yapıldığı döneme denk

yapılmamıştır. Kanallar, kendilerine çizilen çerçevenin dışına çıkma konusunda, hiç istekli değildir. Bu anlamda, haberin peşinde koşma arzusu, tamamen terk edilmiştir²¹. Habercilerde, profesyonelliğin bir uzantısı olarak, akredite kaynaklarına başvurulduğunda objektif olunacağı inancı bulunmaktadır. Ancak, akredite bağımlılığı, iktidarın söylemlerini içselleştirmeye neden olmaktadır.

İstanbul'daki televizyon kanallarında, muhabirlerin, akredite kaynaklarına başvurma tarzlarında bir farklılaşma görülmüştür. Haberi “yazan” -muhabir aracılığıyla- akredite kaynağı, yani iktidardır. Ancak, burada süreç, akredite kaynaklarına mikrofon uzatma veya haber metinleri içerisinde, onların söylediklerine yönelik, “ses açma” yerine, çoğunlukla, haber ajansları üzerinden, iktidarın hareketlerini gözetleyen ve onları merceğin merkezine alan bir habercilik anlayışıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, anaakim habercilik söyleminde, köklü bir yeri olan editoryal bağımsızlık sorununu kavramak ve açıklamak için, haber üretim sürecine odaklanılmıştır. Habercilerin, profesyonellik ideolojileri, katımlı gözlemler ve görüşmeler aracılığıyla incelenmiştir. Haber üretim sürecini, bir bütün olarak oluşturan, maddi koşullara dikkat edilmiştir. Buna göre, son tahlilde, editoryal bağımsızlık, verili iktidar ilişkilerinin görünmez hale gelmesine yol açan ve bu yüzden de statükonun devamında etkili olan, bir mesleki mit/ideoloji işlevi görmektedir. Gazetecileri, bağımsız profesyoneller olarak adeta kutsarken; onların deneyimlediği adaletsiz, eşitsiz, bağımlı emek süreçlerini ve maruz kaldıkları denetim mekanizmalarını görmezden gelen, tek katmanlı bir bakıştır.

Profesyonelleşme ideolojisinin gereği olarak, Türkiye'deki anaakim televizyon haberciliğinde de, muhabirler, kendilerini “habercilik içgüdüsüne” sahip, tarafsız, meslek erbapları olarak görmektedir. Böyle bir algı, özellikle genç muhabirlerin, ideolojik ve politik kimliğinden sıyrılmasına; analiz gazeteciliğine

gelmiştir. Konunun bu kadar taze olmasına karşın, televizyonlar tutanaklarla ilgili haber yapmaktan kaçınmıştır.

²¹ Stanley Cohen ve Jock Young, bir gazetecinin, tüm kariyeri boyunca geliştirdiği haber peşinde koşma arzusunu, “haber damarı” olarak tanımlamaktadır (Cohen ve Young, 1981: 17). Muhabirler, “haber damarı” ifadesi yerine, “habercilik içgüdüsü”, “habercilik geni” gibi ifadeler de kullanmaktadır.

görelî olarak izin verebilecek küçük kurumlar yerine, kurumsallaşmış, televizyon kanallarında çalışmayı tercih etmesine yol açmaktadır. Böyle bir sözde tarafsız habercilik anlayışı, analizin ve içeriğin, metinlerden dışlanmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de anaakim televizyon haberciliğinde, profesyonelliğin ve tarafsızlığın temel bileşenlerinden olan, akredite kaynaklarının seçimi konusunda da muhabirler özgür değildir. Ara kademe yöneticiler, muhabire danışacağı akredite kaynağını dikte edebilmektedir. Seçilen akredite kaynakları, marjinal konuları temsil etmekten uzak oldukları için, iktidarın sözcüsü görevi görmektedir. Sonuç olarak, haberciler yayınlarında, çok sayıda ve farklı spektrumdaki kaynak yerine, ulaşılması kolay akrediteye yer vermektedir. Ekranda yer almak için hevesli olan bu akredite kaynakları ise, iktidarın tanımlarını yerleştirmede hiç de uyumsuz davranmamaktadır. Özellikle, ülke için önem arz eden ve araştırma sürecine denk gelen çözüm süreci gibi konularda, ayırksı konuları temsil eden kişiler, yayına çağrılmamaktadır. Profesyonellik bağlamında, haber konularının yalnızca uzman görüşlerine hapsedilmesi, konuyla doğrudan ilişkisi olan, ezilen konumundakilerin, haberden dışlanmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'deki habercilerin, editoryal anlamda bağımsız olmadıkları tespitini destekleyecek pek çok güncel örnek bulmak mümkündür. BİA Nisan-Haziran 2014 Medya Gözlem Raporu'na göre, Temmuz 2014'te, 23 gazeteci hapse girmiş, 54 haberci fiilen saldırıya uğramıştır. Nisan-Haziran 2014 aralığında ise, 186 gazeteci işten çıkarılmıştır (<http://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu>). Bu güncel rakamlar, editoryal bağımsızlığın olanaksızlığını ortaya koymaktadır

KAYNAKÇA

ADAKLI, Gülseren (2006). "Türkiye'de medya endüstrisi", Neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri, (Editörler), Dilek Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı, Ankara: Ütopya Yayınevi.

ADAKLI, Gülseren (2010a). "Gazetecilik etiğini belirleyen yapısal unsurlar: Mülkiyet ve kontrol sorunu", Televizyon Haberciliğinde Etik, (Editörler) Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel, Ankara: Fersa Yayınevi.

- ADAKLI, Gülseren (2010b). “Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü”, Mülkiye Dergisi, (Editör) Gülseren Adaklı, Kış 2010 Cilt: 34 No: 269, 67-85.
- AKAD, Nurcan (2009). “Haber ve Habercilik Üzerine: Haber Ne Değildir?”, Gazeteciliğe Başlarken, Okuldan Haber Odasına, (Editör), Sevda Alankuş, İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.
- BERLE, Adolf; MEANS, Gardiner (1968). The Modern Corporation and Private Property, New York: Harcourt Brace.
- BURTON, Graeme (1995). Görünenden Fazlası Medya Analizlerine Giriş, (Çev: Nefin Dinç), İstanbul: Alan Yayınevi.
- COHEN, Stanley; YOUNG Jock (1981). “The Process of Selection”, The Manufacture of News, (Editörler), Stanley Cohen ve Jock Young, California: Sage.
- COLEMAN, Renita; MAY Thomas (2004). “Professional-Client Relationships: Rethinking Confidentiality, Harm, and Journalists' Public Health Duties”, Journal of Mass Media Ethics, 2004-3 Cilt 19 No 3, 276-292.
- CURRAN, James (2005). “Kitle İletişim Araştırmalarında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası”, Medya, İktidar, İdeoloji, (Çev: Mehmet Küçük), Ankara: Ark Yayınevi.
- ÇALIŞLAR, İpek (2009). “Neler Haber Olur?”, Gazeteciliğe Başlarken, Okuldan Haber Odasına, (Editör), Sevilay Alankuş, İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.
- DAHRENDORF, Ralf (1959). The Class and Class Conflict in Industrial Society, Stanford: Summary.
- DEUZE, Mark (2005). “What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered”, Journalism, Kasım 2005 Cilt 6 No: 4, 442-464.
- GOLDING, Peter; MURDOCK Graham (1979). “Capitalism, Communication and Class Relations”, Mass Communication and Society, (Editörler), James Curran vd., Londra: Edward Arnold, 12-43.

- GRATTAN, Michelle (1998). "The Editorial Independence: An Outdated Concept?", Australian Journalism Monographs, Mayıs 1998, Vol: 1 No: 1, University of Queensland: Brisbane.
- GLASGOW ÜNİVERSİTESİ MEDYA GRUBU (1980). Bad News, London: Routledge.
- HANLIN, Bruce (1998). "Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler", Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, (Editörler), Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, (Çev: Nurçay Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İNAL, Ayşe (1993). "Haber Üretim Sürecinde İki Farklı Yaklaşım", İlef Yıllık 8.
- İNAL, Ayşe (1995). "Yazılı Haber Metinlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", Toplum ve Bilim, Güz.
- KAYA, Raşit (2008). İktidar Yumağı, Medya-Sermaye-Devlet, Ankara: İmge Yayınevi.
- KLINENBERG, Eric (2005). "Convergence: News Production in a Digital Age", The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, Ocak 2005, Cilt 597 No: 1, 48-64.
- MURDOCK, Graham; GOLDING Peter (1974). "For a Political Economy of Mass Communications", The Socialist Register, (Editörler), Ralph Miliband and John Saville, The Merlin Press: London, pp. 205-234.
- MURDOCK, Graham (1977). "Unit 10: Patterns of ownership; questions of control", Media Organisations I, The Open University, Social Sciences: A third level course,
- MURDOCK, Graham (1990). "Redrawing the Map of the Communications Industries: Concentration and Ownership in the Era of Privatization", (Editör) Marjorie Ferguson, Public Communication-The New Imperatives: Future Directions for Media Research, Chapter 1, London: Sage, 1-15, references.
- O'NEIL, Jonn (1998). "Piyasada Gazetecilik Yapmak", Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, (Editörler), Andrew Belsey ve Ruth. Chadwick, (Çev: Nurçay Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TALU, Umur (2009). "Türkiye'de Geçmişten Bugüne Gazetecilik ve Habercilik", Gazeteciliğe Başlarken, Okuldan Haber Odasına, (Editör), Sevda Alankuş, İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.

TAŞ, Oğuzhan (2010). "Medya etiğinin tarihsel temelleri ve gelişimi", Televizyon Haberciliğinde Etik, (Editörler), Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel, Ankara: Fersa Yayınevi.

TAŞ, Oğuzhan (2012). Gazetecilik Etiğinin Mesleki Sınırları Profesyonellik, Piyasa ve Sorumluluk, İstanbul: İletişim Yayınları.

TILIÇ, Doğan (1998). Utanıyorum Ama Gazeteciyim, İstanbul: İletişim Yayınları.

WAHL-JORGENSEN Karin; HANITZSCH Thomas (2009) "Introduction: On Why and How We Should Do Journalism Studies", The Handbook of Journalism .

<http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu>, Erişim Tarihi: 02.09.2014.

www.etymonline.com, Erişim Tarihi: 10.07.2014.